

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Η Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας (ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

4 - 6 Σεπτεμβρίου 2009 • Νυμφαίο Φλώρινας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Η Διδασκαλία
της Ελληνικής Γλώσσας
(ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΝΥΜΦΑΙΟ ΦΛΩΡΙΝΑΣ
4, 5 και 6 Σεπτεμβρίου 2009

ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος:

Τομπαΐδης Δημήτριος
Ομότιμος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Μέλη:

Δαμανάκης Μιχάλης, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης
Ιορδανίδου Άννα, αν. καθηγήτρια ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Πάτρας
Καλλογήρου Τζίνα, αν. καθηγήτρια ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθήνας
Καμαρούδης Σταύρος, επίκ. καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Καψάλης Γεώργιος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Κουτσογιάννης Δημήτρης, επίκ. καθηγητής Φιλοσοφικής,
Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Ματσαγγούρας Ηλίας, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθήνας
Μήτσος Ναπολέων, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Μπερελής Πέτρος, σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Νάκας Αθανάσιος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθήνας
Ντίνας Κώστας, αν. καθηγητής ΠΤΝ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Παπαδογιαννάκης Νικόλαος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης
Σουλιώτης Μίμης, καθηγητής ΠΤΝ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Τσιάκαλος Γιώργος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Χατζηπαναγιωτίδη Άννα, επίκ. καθηγήτρια ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Frederick Κύπρου
Χατζησαββίδης Σωφρόνης, καθηγητής ΤΕΑΠΗ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος

Κώστας Δ. Ντίνας

Γραμματέας

Άννα Βακάλη

Ταμίας

Άννα Χατζηπαναγιωτίδη

Μέλη

Αναστασία Στάμου
Τριαντάφυλλος Κωτόπουλος

Γραμματεία

Έφη Γώτη
Ευδοξία Τραϊανού
Δημήτρης Χασανίδης
Ελένη Παπαϊωάννου
Στεφανία Τσακίροπούλου

Πλήρης βιβλιογραφική αναφορά άρθρου:

Ντίνας, Κ., Χατζηπαναγιωτίδη, Α., Βακάλη, Α., Κωτόπουλος, Τ. & Στάμου, Α. (επιμ.) 2010. Πρακτικά Πανελλήνιου Συνεδρίου με διεθνή συμμετοχή "Η Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας (ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)", βλ. <http://linguistics.nured.uowm.gr/Nimfeo2009/praktika> ημερομηνία πρόσβασης ηη/μμ/εε

Σάββατο, 5 Σεπτεμβρίου 2009

Ωρα

Αίθουσα 1

Η ελληνική γλώσσα ως μητρική (πρώτη)

Θεματική: Γλωσσολογικά/Νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις

Προεδρείο: Α. Νάκας - Σ. Χατζησαββίδης

9.00-9.30 Δραστηριότητες «με νόημα» για τα παιδιά της Α΄ τάξης του δημοτικού σχολείου προσαρμοσμένες σε δεδομένη περίπτωση επικοινωνίας κατά τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στη σχολική τάξη

Ε. Τοκμακίδου

9.30-9.50 Η κατάρτιση των μορφοσυντακτικών δομών της ελληνικής από αλλόγλωσσους και φυσικούς ομιλητές της Β/Βάθμιας Εκπαίδευσης: μια συγκριτική ερευνητική μελέτη

Κ. Ηλιοπούλου

9.50-10.10 Στάσεις και απόψεις των δασκάλων για τα νέα σχολικά εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας των τάξεων Ε΄ & ΣΤ΄

Κ. Αμραντίδου

10.10-10.30 Επικοινωνώ στα ελληνικά με χειρονομίες και εκφράσεις: κριτήρια επιλογής και προτάσεις αξιοποίησης στην εκπαιδευτική διαδικασία

Ι. Αντωνίου-Κρητικού

10.30-10.45 Η διδασκαλία και η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ως πρώτης/μητρικής μέσα από το γλωσσικό γραμματισμό από τους εκπαιδευτές ενηλίκων των σχολείων δεύτερης ευκαιρίας της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας

Π. Βασιλειάδου

10.45-11.30 Διάλειμμα - Καφές

Προεδρείο: Μ. Σουλιώτης, Κ. Ντίνας, Α. Χατζηπαναγιωτίδη

11.30-14.00 Επίσημη έναρξη

Επίδοση τιμητικής πλάκας στον Ομ. Καθηγητή κ. Δημήτριο Τομπαΐδη

ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ

1. Δημήτριος Τομπαΐδης, Ομότ. Καθηγητής Α.Π.Θ.
2. Αθανάσιος Νάκας, Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
3. Ναπολέων Μήτρης, Καθηγητής Π.Σ. Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
4. Σωφρόνης Χατζησαββίδης, Καθηγητής Π.Σ. Α.Π.Θ.

14.00-17.00 Γεύμα

15.00-17.00 Εργαστήρια

Θεματική: Κοινωνικοπολιτισμικοί παράγοντες

Προεδρείο: Γ. Τσιάκαλος - Ε. Θωμαδάκη

17.00-17.20 Παγκοσμιοποιημένη πληροφορία και διαμόρφωση μιας νέας γλωσσικής κουλτούρας

Γ. Σταυριανός

17.20-17.40 Η κουλτούρα στην αίθουσα διδασκαλίας της ξένης γλώσσας. Η περίπτωση της νέας ελληνικής

Α. Χατζηπαναγιωτίδη

17.40-18.00 Πολιτισμός και ιδεολογία στη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης: μια συγκριτική προσέγγιση με τη διδασκαλία της ρωσικής

Τ. Τριανταφυλλίδου, Ε. Θωμαδάκη

18.00-18.20 Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας ως ξένης μέσα από εκπαιδευτικά εγχειρίδια για ενήλικες: γλωσσικές πραγματικότητες και κοινωνικές κατασκευές

Μ. Μαργαρών

18.20-18.40 Συζήτηση

18.40-19.20 Διάλειμμα

Προεδρείο: Κ. Τσιούμης - Ι. Βαμβακίδου

19.20-19.40 Αφύπνιση στις γλώσσες και τους πολιτισμούς: Εφαρμογές στην ελληνική σχολική τάξη

Ρ. Καβούνη, Γ. Παπαδόπουλος, Π. Παπαναστασίου, Μ. Παρασκευά, Β. Πετράς, Θ. Πετρίδου, Β. Πηλιάτσικα κ.α.

ΑΙΘΟΥΣΑ Ι

- 19.40-20.00 *Τεχνικές του δράματος και διδασκαλία της γλώσσας: ψυχολογική και κοινωνικοπολιτισμική διάσταση*
A. Χασάπης, I. Βαμβακίδου
- 20.00-20.20 *Κοινωνικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη διδασκαλία της ελληνικής σε νηπιαγωγεία όπου φοιτούν μικροί μουσουλμάνοι*
K. Τσιούμης, E. Κοηκίδου
- 20.20-20.40 *Διαφυλικές διαφορές στις στάσεις και στρατηγικές ανάγνωσης των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου*
E. Γρίβα, Γ. Μπουνόβας, K. Σέμογλου, X. Κοσσυβάκη
- 20.40-21.00 Συζήτηση
- Δείπνο

ΑΙΘΟΥΣΑ 2

Σάββατο, 5 Σεπτεμβρίου 2009

- Ωρα **Αίθουσα 2**
Η ελληνική γλώσσα ως δεύτερη (ξένη)
Θεματική: **Διδακτικό υλικό/Νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις**
Προεδρείο: **A. Ιορδανίδου, Tz. Καλογήρου**
- 9.00-9.30 *Γλωσσική ποικιλία στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας: ο τονισμός των προπαροξύνων ουδετέρων*
Π. Σπανού, B. Γιαννακά
- 9.30-9.50 *Μετακίνηση του τόνου στα προπαροξύτονα επίθετα: διδασκαλία σε αλλόγλωσσους*
B. Λάγιος, I. Γρηγορίου, A. Ιορδανίδου
- 9.50-10.10 *Μετακίνηση του τόνου στα προπαροξύτονα ουσιαστικά: διδασκαλία σε αλλόγλωσσους*
A. Κουτίβα, A. Νικοηοπούλου
- 10.10-10.30 *Η κλίση του παθητικού αορίστου στη νεοελληνική γλώσσα: διδακτικές προτάσεις*
A. Ντίλιου, M. Πίγκα, A. Ιορδανίδου
- 10.30-10.45 *Ο παθητικός παρατατικός στην κοινή νεοελληνική: διδασκαλία σε αλλόγλωσσους*
X. Πίτσου, A. Ιορδανίδου
- 10.45-11.30 Διάλειμμα - Καφές
- 11.30-14.00 **Επίσημη έναρξη**
Θεματική: **Διδακτικό υλικό/Νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις**
Προεδρείο: **H. Ματσαγγούρας - A. Νάκας**
- 17.00-17.20 *Η διδασκαλία των ιδιωτισμών σε μη ελληνόφωνους φοιτητές*
S. Berikashvili, I. Lobzhanidze
- 17.20-17.40 *Η διδασκαλία του γραπτού λόγου στην ελληνόγλωσση εκπαίδευση της διασποράς: από την επικοινωνιακή ικανότητα στις πρακτικές γραμματισμού*

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΩ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ με χειρονομίες και εκφράσεις: κριτήρια επιλογής και προτάσεις αξιοποίησης στην εκπαιδευτική διαδικασία

Ιωάννα Αντωνίου-Κρητικού
Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου

Résumé

L'objectif de cette intervention est de souligner l'importance de l'exploitation pédagogique des gestes dans l'enseignement du grec. D'une part l'apprenant grec prendra conscience de la richesse de sa propre langue et d'autre part, l'apprenant étranger saisira plus facilement les gestes qui n'appartiennent pas à sa propre culture.

Pour aider donc le professeur cherchant à introduire les gestes/expressions dans son enseignement, nous examinons les critères désignant les gestes qui se prêtent à être enseignés et nous proposons des activités aptes à libérer l'expression chez l'apprenant, afin de vivre le langage dans sa totalité physique et verbale. Les activités pédagogiques qui combinent la parole, les gestes, ainsi que les pratiques et les coutumes des Grecs, mobilisent l'intérêt des apprenants et contribuent, en effet, au développement de leur compétence communicative et (inter)culturelle.

1. Εισαγωγή

Οι χειρονομίες ανήκουν στον *κινητικό κώδικα* ο οποίος λειτουργεί συμπληρωματικά προς τον γλωσσικό κώδικα, σπανίως δε και αυτοτελώς. Τα κινητικά αυτά σημεία που «*λειτουργούν ως ευρύτερες λεκτικές συνθέσεις, συνιστώντας όχι απλά λεξική σημασία αλλά σύνολο σημασιών, δηλ. νόημα*»¹ γίνονται αντιληπτά με την όραση και έχουν και αυτά *σημαίνον* και *σημαινόμενο*. Το *σημαινόμενο* είναι η έννοια (λέξη ή συνδυασμό λέξεων) που «*μεταφέρει*» το κινητικό σημείο, ενώ το *κινητικό* *σημαίνον* δεν συνιστά συνδυασμό φωνημάτων σε γραμμική διάταξη (όπως συμβαίνει στο

¹ Από τον πρόλογο του Γ. Μπαμπινιώτη στο «Επικοινωνώ στα Ελληνικά - Εννοιολογικό λεξικό χειρονομιών και εκφράσεων», 2008, σ.11.

γλωσσικό σημείο) αλλά κινήσεις των χεριών, συχνά σε συνδυασμό με άλλες κινήσεις του σώματος και εκφράσεις του προσώπου, οι οποίες εκτελούνται παράλληλα.

Η γλώσσα των χειρονομιών είναι συμβατική και κοινωνικά καθιερωμένη. Για τον λόγο αυτό προτείνεται -στο πλαίσιο της γλωσσικής διδασκαλίας- η διδακτική αξιοποίηση των χειρονομιών σε φυσικούς και μη ομιλητές. Οι μεν Έλληνες θα συνειδητοποιήσουν τον πλούτο των εκφραστικών μέσων της γλώσσας τους, οι δε ξένοι θα εντοπίσουν τις χειρονομίες που δεν συμπίπτουν με τις πρακτικές της δικής τους κουλτούρας και θα τις απομνημονεύσουν ευκολότερα συνδυάζοντάς τις με τις αντίστοιχες εκφράσεις.

Από πού, όμως, μπορεί κανείς να αντλήσει σχετικό διδακτικό υλικό; Ποιες χειρονομίες/εκφράσεις προσφέρονται για διδασκαλία; Με ποια κριτήρια θα τις επιλέξει; Πώς μπορεί να τις αξιοποιήσει διδακτικά;

Στόχος της εργασίας αυτής είναι να δώσει απαντήσεις στα παραπάνω καίρια ερωτήματα, ώστε να διευκολυνθεί ο εκπαιδευτικός που θα θελήσει να εισαγάγει τις χειρονομίες/εκφράσεις στην εκπαιδευτική διαδικασία.

2. Κριτήρια επιλογής χειρονομιών/εκφράσεων και προτάσεις διδακτικής αξιοποίησής τους

Είναι φανερό ότι χειρονομίες του τύπου: διαβάζω, γράφω, τρώγω, πίνω κ.λπ. δεν έχουν ενδιαφέρον από εκπαιδευτική άποψη, γιατί δεν εξεικονίζονται με διαφορετικό τρόπο από γλώσσα σε γλώσσα, καθώς ακολουθούν την παγκοσμιοποιημένη χρήση της γλώσσας του σώματος. Από την άλλη μεριά για έναν αλλόγλωσσο δεν είναι δύσκολο να φανταστεί τη σημασία μιας χειρονομίας, όταν υπάρχει σχέση αναλογίας με τη σημασία της ή όταν συμπίπτει με αυτή που χρησιμοποιείται στη μητρική του γλώσσα. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις που δεν είναι δυνατό να υποπτευθεί κανείς τη σχέση ανάμεσα στις χειρονομίες και στο μήνυμα που “μεταφέρουν”, οπότε σε αυτές τις περιπτώσεις, η κατανόηση προϋποθέτει τη γνώση και για τον λόγο αυτό θα πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο διδασκαλίας.

Μετά από διεξοδική έρευνα όσον αφορά στις χειρονομίες² που είναι σήμερα αναγνωρίσιμες από τους Έλληνες και περιλαμβάνονται σε μια πρόσφατη μελέτη³, καταλήξαμε σε μια σειρά από κριτήρια με βάση τα οποία θα πρέπει να επιλέγονται οι χειρονομίες που θα αποτελέσουν αντικείμενο διδασκαλίας.

Οι χειρονομίες που προσφέρονται περισσότερο για αξιοποίηση στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι εκείνες που εντάσσονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

1. Χειρονομίες που συχνά υποκαθιστούν το εκφώνημα

Στον καθημερινό προφορικό λόγο ακολουθούμε συχνά έναν τρόπο επικοινωνίας χωρίς λόγια είτε από έλλειψη χρόνου είτε από έλλειψη διάθεσης να μιλήσουμε. Οι χειρονομίες του τύπου «πάρε δέκα», «δεν ξέρω», «πόσο κάνει» που συχνά υποκαθιστούν το εκφώνημα, μπορούν να αξιοποιηθούν εκπαιδευτικά στο πλαίσιο του θεατρικού παιχνιδιού. Προτείνεται μία ομάδα εκπαιδευομένων να μιμείται μια επικοινωνιακή περίσταση, ενώ μια άλλη να περιγράφει με λόγια αυτά που βλέπει.

2. Χειρονομίες που δεν έχουν εμφανή αναλογική σχέση με τη σημασία τους

Η αναλογική σχέση ανάμεσα σε μια χειρονομία και στη σημασία της, άλλοτε είναι περισσότερο ή λιγότερο εμφανής και άλλοτε είναι ανύπαρκτη. Στην ερώτηση «Πώς πηγαίνεις συνήθως στο γραφείο;», ο τρόπος μετακίνησης καθίσταται προφανής, αν κινήσουμε ασύγχρονα τον δείκτη και τον μέσο, εμπρός-πίσω, όπως κάνουμε όταν

² Με το όρο *χειρονομία* νοούμε γενικά τον μη λεκτικό τρόπο έκφρασης των ανθρώπων που δεν περιορίζεται μόνον στις κινήσεις των χεριών (στις οποίες αρχικά παρέπεμπε ο όρος), αλλά και στις κινήσεις του σώματος, τις εκφράσεις του προσώπου, καθώς και στα μη φωνητικά παραγλωσσικά σημεία (επιφωνήματα, γέλιο, κλάμα).

³ Προϊόν της μελέτης αυτής είναι το βιβλίο «Επικοινωνώ στα Ελληνικά – Εννοιολογικό λεξικό χειρονομιών και εκφράσεων» το οποίο συγκεντρώνει τις χειρονομίες που είναι φορείς σημασίας σε συγχρονικό επίπεδο. Η κατηγοριοποίηση των χειρονομιών έγινε με βάση τη σημασία τους. Κάθε έννοια/λήμμα περιλαμβάνει μία ή περισσότερες χειρονομίες που εντάσσονται εννοιολογικά σε αυτή. Η κάθε χειρονομία παρουσιάζεται με σκίτσο και συνοδεύεται από τη λεκτική απόδοσή της, την περιγραφή της, καθώς και προτασιακό παράδειγμα του καθημερινού λόγου. Επιπλέον, αναφέρονται παραδείγματα γραπτού λόγου -από εφημερίδες και λογοτεχνικά έργα- τα οποία αντλήθηκαν από το σώμα κειμένων του Εθνικού Θησαυρού της Ελληνικής Γλώσσας (ΕΘΕΓ) του Ινστιτούτου Επεξεργασίας του Λόγου. Η όλη παρουσίαση ολοκληρώνεται με σχετικές εκφράσεις, παροιμίες ή παροιμιώδεις φράσεις, συνοδευόμενες από πιθανές εκδοχές για την προέλευσή τους, καθώς και με στοιχεία πολιτισμικού χαρακτήρα.

περπατάμε. Αντίθετα δεν είναι προφανής η σημασία του «πριτς» (βλ. Εικόνα 1) κυρίως στους μη φυσικούς ομιλητές.

Εικόνα 1: Πριτς!

Στην περίπτωση αυτή, θα μπορούσε ο διδάσκων να χρησιμοποιήσει την κατάλληλη χειρονομία και, στη συνέχεια, να ζητήσει από τους μαθητές να φαντασθούν τι θέλει να πει. Και αυτό γιατί η ανακάλυψη της σημασίας των χειρονομιών -που είναι ενταγμένες μέσα σε επικοινωνιακές καταστάσεις- διευκολύνει τη διαδικασία απομνημόνευσης.

Εναλλακτικά, θα μπορούσε να γραφτεί στον πίνακα η πρόταση «*Πριτς που θα στο δώσω!*» και στη συνέχεια να ζητηθεί από τους μαθητές να την εντάξουν σε μια επικοινωνιακή περίσταση και να την εκφράσουν χρησιμοποιώντας την κατάλληλη χειρονομία.

Για τις περιπτώσεις χειρονομιών που είχαν κάποτε εμφανή αναλογική σχέση με τη σημασία τους, αλλά που αυτό δεν ισχύει πλέον σήμερα, προτείνεται να γίνεται αναφορά στην προέλευση της έκφρασης. Να καταστεί, δηλαδή, σαφές στους μαθητές ότι η χειρονομία «μούσια» (*ψέματα*) δικαιολογείται (βλ. Εικόνα 2), δεδομένου ότι αποδίδεται στους ηθοποιούς οι οποίοι τα παλιά τα χρόνια -ανάλογα με τον ρόλο τους- έβαζαν ψεύτικο μουστάκι ή γένια τα οποία συχνά τους έπεφταν. Γι αυτό «τρίχες» και «μούσι» κατέληξαν να σημαίνουν κάτι το ψεύτικο, το ψέμα.

Εικόνα 2: Μούσια (εξασθ.)

3. Διαφορετικές χειρονομίες που έχουν την ίδια λεκτική απόδοση

Οι χειρονομίες συμβάλλουν στο να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι το ίδιο επιφώνημα (π.χ. ουου, φτου) ή μια ίδια λέξη (π.χ. τόσο) μπορεί να εξεικονίζεται με διαφορετικό τρόπο ανάλογα με το αν παραπέμπει σε κάτι θετικό/πολύ ή αρνητικό/λίγο. Για παράδειγμα στην ερώτηση «πόσο;», η απάντηση «τόσο» μπορεί να εξεικονιστεί με τις ακόλουθες δύο διαφορετικές χειρονομίες⁴: α) τόσο (δα) (Εικόνα 3) και β) τό(ο)σο (Εικόνα 4).

Εικόνα 3: Τόσο (δα)

Εικόνα 4: Τό(ο)σο

4. Χειρονομίες που αντιστοιχούν σε περισσότερες σημασίες

Υπάρχουν χειρονομίες που χαρακτηρίζονται από μια γόνιμη συγχρονική πολυσημία. Προτείνεται η πολυσημία των χειρονομιών να επισημαίνεται μέσα από την παράθεση διαφορετικών επικοινωνιακών καταστάσεων στις οποίες η ίδια χειρονομία να παίρνει άλλη σημασία.

Για να αναπτύξουμε τη δημιουργική έκφραση των μαθητών μπορούμε να τους ζητήσουμε να γράψουν έναν διάλογο με αφορμή μια χειρονομία, π.χ. σηκώνω ψηλά ένα ποτήρι. Είναι βέβαιο ότι η φαντασία των εκπαιδευομένων θα οδηγήσει σε ποικιλία λεκτικών αποδόσεων (π.χ. χρόνια πολλά, εις υγείαν, άσπρο πάτο κ.λπ.). Στη

⁴ Τα σκίτσα στις Εικόνες 1, 2, 3, 4 και 5 είναι δανεισμένα από το βιβλίο «Επικοινωνώ στα Ελληνικά - Εννοιολογικό λεξικό χειρονομιών και εκφράσεων», Ελληνικά Γράμματα, 2008 και φιλοτεχνήθηκαν από τον Λεωτέρη Βλαχάκη.

συνέχεια, η καταγραφή των λεκτικών αυτών αποδόσεων θα επιτρέψει την ολοκληρωμένη παρουσίαση της πολυσημίας της κίνησης του «σηκώνω ψηλά ένα ποτήρι».

5. Χειρονομίες που εξεικονίζονται με διαφορετικό τρόπο στη μητρική γλώσσα των εκπαιδευομένων

Η χρήση κοινών εκφράσεων του προσώπου σε όλους τους πολιτισμούς υποστηρίχθηκε πριν από πολλά χρόνια από τον Κάρολο Δαρβίνο⁵ και επιβεβαιώνεται σήμερα μέσα από τις έρευνες που διεξήγαγε ο καθηγητής ψυχολογίας Π. Έκμαν⁶ σε ιθαγενείς που ζούσαν στα υψίπεδα της Παπούα – Νέας Γουινέας (Ekman, 1975, Foreman, 2003). Έτσι, ενώ οι εκδηλώσεις αγανάκτησης, πόνου, αηδίας κ.λπ. αποτυπώνονται στο πρόσωπο όλων των ανθρώπων με τον ίδιο περίπου τρόπο⁷, εντούτοις εκφράζονται με διαφορετικές λέξεις και χειρονομίες. Για παράδειγμα, Έλληνες και Γάλλοι θα νιώσουν αγανάκτηση με τον ίδιο τρόπο (ενδεχομένως η ένταση να διαφέρει) αν δουν κάποιον να φέρεται ως τρελός, ωστόσο οι μεν Γάλλοι θα ακουμπήσουν δυο-τρεις φορές τον δείκτη επάνω στον κρόταφο, οι δε Έλληνες -με την παλάμη στραμμένη προς τα αριστερά- θα στρίψουν προς τα δεξιά τα δάχτυλα, σαν να θέλουν να βιδώσουν μια βίδα που έχει λασκάρει.

Είναι γεγονός ότι η προώθηση της διαπολιτισμικής συνείδησης επιτυγχάνεται ευκολότερα μέσα στις διαπολιτισμικές τάξεις. Για παράδειγμα, ο γάλλος μαθητής θα συνειδητοποιήσει επικοινωνώντας με τους έλληνες συμμαθητές του ότι ο μεθυσμένος δεν εξεικονίζεται με τον τρόπο που έχει συνηθίσει στη γλώσσα του και ο βούλγαρος μαθητής ότι η χειρονομία που χρησιμοποιεί για να πει «ναι» μοιάζει με τον ελληνικό τρόπο άρνησης. Κατά συνέπεια η διδακτική προσέγγιση των χειρονομιών που εξεικονίζονται με διαφορετικό τρόπο στη μητρική γλώσσα των εκπαιδευομένων μπορεί να αποτρέψει τις περιπτώσεις παρερμηνειών και παρεξηγήσεων. Η προτεινόμενη παιδαγωγική προσέγγιση βασίζεται σε επικοινωνιακές περιστάσεις

⁵ Ήδη από το 1872, ο Δαρβίνος υποστήριζε ότι υπάρχει στενή σχέση ανάμεσα στα συναισθήματα και στην έκφραση του προσώπου και ότι αυτή εκφράζεται με τον ίδιο τρόπο σε όλους τους πολιτισμούς.

⁶ Ο Ekman διακρίνει τα εξής βασικά συναισθήματα: ευτυχία, έκπληξη, φόβο, θλίψη, αγανάκτηση, αηδία/περιφρόνηση, ενδιαφέρον, τα οποία καθρεφτίζονται και στις τρεις ζώνες του προσώπου: α) μέτωπο και φρύδια, β) μάτια και βλέφαρα και γ) μάγουλα, μύτη, στόμα και σαγόνι (1975).

⁷ Οι ελάχιστες διαφοροποιήσεις που είναι δυνατό να υπάρξουν οφείλονται στη μεγάλη ευελιξία και την απεριόριστη εκφραστικότητα που έχει το ανθρώπινο πρόσωπο.

κατά τις οποίες παρερμηνεύεται η σημασία των χειρονομιών ώστε μέσα από χιουμοριστικές καταστάσεις να συνειδητοποιήσουν οι εκπαιδευόμενοι τις αιτίες που οδηγούν στη σύγχυση. Για παράδειγμα, με αφορμή τη χειρονομία που χρησιμοποιούμε για να ζητήσουμε τον λογαριασμό (βλ. Εικόνα 6) μπορούμε να φανταστούμε μια επικοινωνιακή κατάσταση σε μια ταβέρνα όπου ένας ξένος για να ζητήσει ένα στυλό, κάνει σαν να γράφει κάτι στο αέρα και ο σερβιτόρος του φέρνει τον λογαριασμό.

Εικόνα 6: Τον λογαριασμό

6. Χειρονομίες που βασίζονται σε ελληνικές πρακτικές

Οι χειρονομίες που βασίζονται σε έθιμα, προλήψεις και συνήθειες των Ελλήνων απαιτούν ειδική προσέγγιση ώστε να κατανοηθεί η σημασία τους από τους ξένους. Σίγουρα υπάρχουν χειρονομίες που βασίζονται σε παραπλήσιες πρακτικές (π.χ. για να αποτραπεί το κακό οι Έλληνες «χτυπούν ξύλο», ενώ οι Γάλλοι «αγγίζουν ξύλο»). Ωστόσο υπάρχουν και χειρονομίες που πρέπει οπωσδήποτε να αποτελέσουν αντικείμενο διδασκαλίας, όπως «Φτου! Φτου! Σκόρδα!» (βλ. Εικόνα 5). Σε τέτοιες περιπτώσεις, χρήσιμο θα ήταν -εκτός από την περιγραφή της χειρονομίας και την παρουσίαση άλλων εκφράσεων που χρησιμοποιούν οι Έλληνες για να αποτρέψουν το μάτιασμα, (π.χ. φτου να μη βασκαθείς, σκόρδα στα μάτια σου, φτύσε τον να μην τον ματιάσεις, μάτι να μη σε πιάσει, φτύσε τον κόρφο σου, φτου να μην σε ματιάσω) να δώσουμε συμπληρωματικά στους εκπαιδευόμενους και πληροφορίες για άλλες σχετικές συνήθειες των Ελλήνων, όπως το κρέμασμα σκόρδου στην είσοδο σπιτιού ή καταστήματος, το φυλαχτό, τη γαλάζια χάντρα ή το ματάκι, το ξεμάτιασμα (Αντωνίου-Κρητικού, 2008: 62-64).

Εικόνα 5: Φτου! Φτου! Σκόρδα!

3. Αντί επιλόγου

Σε μια κοινωνία που χαρακτηρίζεται από την πολυγλωσσία και την πολυπολιτισμικότητα, η αξιοποίηση των χειρονομιών στο πλαίσιο της γλωσσικής διδασκαλίας σε φυσικούς και μη ομιλητές επιτρέπει την προσέγγιση της ίδιας της επικοινωνίας ως τρόπου έκφρασης ενός λαού. «*Η νοηματική γλώσσα των χειρονομιών και εκφράσεων ενισχύει και χρωματίζει τη βιωματική (emotive) πλευρά της επικοινωνίας μας (...) γιατί λειτουργεί περισσότερο σαν μια μορφή κινητικού επιτονισμού, που ενεργοποιείται από τον ομιλητή για να εκφράσει τις περισσότερες φορές με εντονότερο τρόπο συναισθήματα, συγκινήσεις, μηνύματα ψυχικού περιεχομένου ή υποκειμενικού σχολιαστικού χαρακτήρα*»⁸.

Οι χειρονομίες, λόγω της φύσης τους, κινητοποιούν το ενδιαφέρον των εκπαιδευομένων και επιτρέπουν τη βιωματική μάθηση. Η μίμηση των κινήσεων μιας χειρονομίας συνοδευόμενη από τη λεκτική της απόδοση επιτρέπει στους εκπαιδευόμενους να βιώσουν μια επικοινωνιακή περίσταση και με αυτόν τον τρόπο να απομνημονεύσουν ευκολότερα τη χειρονομία και τη σημασία της.

Είναι φυσικό να υποκινείται το ενδιαφέρον των αλλόφωνων εκπαιδευομένων μέσα από προσεγγίσεις αποκωδικοποίησης της σημασίας των χειρονομιών, γιατί ανακαλύπτουν πώς ζει, εκφράζεται και δημιουργεί ένας λαός. Και είναι ακόμη πιο φυσικό να μεγαλώνει το ενδιαφέρον τους για αυτόν τον λαό, όταν μπορούν να διακρίνουν αναγνωρίσιμα στοιχεία στη συμπεριφορά του και στη νοοτροπία του.

⁸ Από τον πρόλογο του Γ. Μπαμπινιώτη στο «Επικοινωνώ στα Ελληνικά - Εννοιολογικό λεξικό χειρονομιών και εκφράσεων», 2008, σ.12.

Η προσέγγιση της διαφορετικότητας και η αποδοχή της μπορεί να επιτευχθεί με τη σύγκριση εκφράσεων και χειρονομιών της ελληνικής και της μητρικής γλώσσας των εκπαιδευομένων. Άλλωστε τέτοιου τύπου δραστηριότητες επιτρέπουν την κατανόηση της πολιτισμικής ετερότητας, ενισχύουν την πολιτισμική και γλωσσική ταυτότητα των εκπαιδευομένων και εδραιώνουν την επικοινωνία και την αρμονική συνεργασία των λαών. Αρκεί ο εκπαιδευτικός να θελήσει να αξιοποιήσει στην εκπαιδευτική διαδικασία τις χειρονομίες/εκφράσεις που χρησιμοποιούν οι Έλληνες όταν μιλάνε και να ακολουθήσει τα κριτήρια που προαναφέρθηκαν- αντλώντας διδακτικό υλικό από το Εννοιολογικό λεξικό χειρονομιών και εκφράσεων και προτείνοντας δραστηριότητες που συνδυάζουν την περιγραφή της χειρονομίας, σχετικές εκφράσεις, πρόσθετα στοιχεία πολιτισμικού χαρακτήρα, παροιμίες ή παροιμιώδεις φράσεις και πιθανές εκδοχές για την προέλευσή τους.

Βιβλιογραφία

Darwin, Ch. 1872. *The expression of emotion in human face*, London.

Ekman, P. 1975. *Unmasking the Face*, Englewood Cliffs, New York.

Foreman, J. 2003. Η γλώσσα των συναισθημάτων, στο *Βήμα Science*, 24 Αυγούστου.

Αντωνίου-Κρητικού, Ι. 2008. *Επικοινωνώ στα Ελληνικά - Εννοιολογικό λεξικό χειρονομιών και εκφράσεων*, Σειρά: Γλώσσα – Κείμενο – Επικοινωνία, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Μπαρακλής, Χ. 1998. *Γνωμικά και παροιμίες*, 8^η έκδοση, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα.

Νατσούλης, Τ. 1983. *Λέξεις και φράσεις παροιμιώδεις*, Γ΄ Έκδοση, Εκδόσεις Χιωτέλλη, Αθήνα.